

Monumentnummer*: 532454

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijkmonument
Inschrijving register* 09 oktober 2015
Kadaster deel/nr 82787/155

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Nieuwegein Nieuwegein Utrecht

Locatiennaam Locatieomschrijving
Nieuwegein Betonnen werken en sluis Lekkanaal

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Jutphaas D 4012

Omschrijving**

Cluster 53. Gietstalen koepelkazemat.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

GIETSTALEN KOEPELKAZEMAT TYPE G MET AFWACHTINGSRUIMTE als in het Interbellum toegevoegd onderdeel van lineaire en accesverdediging, met loopgravenstelsels, groepsschuilplaatsen en dergelijke. Het exemplaar aan het Lekkanaal diende als verdediging van het voorgelegen inundatieterrein, de oostelijke Lekkanaaldijk en de sluiswerken. De kazemat is in de bezettingstijd ontdaan van de gietstalen koepel; er resteert slechts een betonblok waarin de koepel was gemonteerd. Het betonblok is geheel ondergewerkt in een aardlaag.

In 1936 is, als aanvulling op de gewapend betonnen kazemat, in Nederland de zogenoemde gietstalen koepelkazemat geïntroduceerd, die was gebaseerd op een al in 1917 in Frankrijk toegepast systeem. De gebruikte pantserkoepels waren gering van omvang (gunstig i.v.m. zichtbaarheid en trefkans), rond van vorm (gunstig i.v.m. sterkte en afschampen treffers), relatief eenvoudig in serie te produceren en ze hadden een 'externe' schietopening (gunstig i.v.m. gassen en geluid). Bovendien konden ze in Nederland worden vervaardigd, wat afhankelijkheid van het buitenland belangrijk verkleinde. Een eerste bestelling van 100 stuks in Nederland (bij

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

DEMKA) werd gevolgd door een tweede van 50 stuks bij de Belgische Soc. Anonyme John Cockerill. In totaal moeten er in korte tijd ruim 700 zijn gegoten, maar hiervan zijn er slechts enkele overgebleven. De gietstalen koepels, met een doorsnede van 1,75 m en dikten van 10-17 centimeter, zijn geïnstalleerd in meerdere kazemattypen met weerstandsklassen W 12-15 en W 21-28. De meeste koepels zijn geplaatst in Standaard Koepelkazematten Type G. Kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog zijn op verschillende plaatsen in de Nederlandse linies zogenoemde Koepelkazematten Type G tot stand gebracht, met name in de IJssellinie, de Maaslinie, de Grebbelinie (elk circa 150) en de Nieuwe Hollandse Waterlinie (circa 80, in een verzwaarde uitvoering van 14 centimeter dikte). De gebruikelijke constructie van gewapend beton met één of meer vaste schietgaten was hierbij verlaten ten gunste van een systeem dat een binnen variabele grenzen (tot 270 0) te projecteren schootsrichting, binnen een gietstalen cilinder met koepeldak bezat. Standaard Koepelkazematten in de NHW werden uitgerust met een zware mitrailleur als bewapening. Standaard koepelkazematten zijn onder meer toegepast ter verdediging van 'nieuwe of verbeterde accessen', dat wil zeggen op plaatsen waar nieuwe (auto)wegen of elektrificatie van spoorwegen waren gepland of gerealiseerd. De frontzijde kon worden voorzien van een aarden dekking en camouflage. Koepelkazematten type G waren meestal benaderbaar en toegankelijk via loopgraven; in de nabijheid lagen gewoonlijk groepsschuilplaatsen type P. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn veruit de meeste koepels in het binnenland door de bezetter uit de kazematten gesloopt - ten dele door opblazen - met het doel ze om te gieten voor andere staalbehoeften. Aan de kust werden ze deels in de verdediging opgenomen, maar zijn ze na de oorlog vaak alsnog gesloopt. Hierdoor zijn complete koepelkazematten zeldzaam; ze komen in elk geval nog voor op het Fort bij Vechten en ook is er een exemplaar op het Fort bij Rijnauwen. De betonnen constructies waarin ze waren geplaatst, komen vaker voor - maar meestal in beschadigde vorm.

Omschrijving

GIETSTALEN KOEPELKAZEMAT TYPE G MET AFWACHTINGSRUIMTE van een type waarvan kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog op verschillende plaatsen in de Nederlandse linies exemplaren zijn gebouwd. De gebruikelijke constructie van gewapend beton met een of meer vaste geschutsopeningen is hierbij verlaten ten gunste van een systeem dat een binnen variabele grenzen (tot 270 0) te projecteren schootsrichting, binnen een gietstalen cilinder met koepeldak bezat. Gietstalen Koepelkazematten konden onder meer worden uitgerust met een zware mitrailleur als bewapening. De kazemat is in de bezettingstijd ontdaan van de gietstalen koepel; Wat resteert van de Gietstalen Koepelkazemat type G is een relatief lage, betonnen sokkel ca. 17.80 x 10.80 x 5.25 m (b x d x h), met ter hoogte van de erin uitgespaarde ruimte voor de koepel een achterwaarts hellend oppervlak. Aan de achterzijde een uitsparing in het beton met toegang en smalle gang om de afwachtingsruimte, een grote, dwars geplaatste, stalen cilinder met daarachter de koepel te kunnen betreden. De kazemat is conform het ontwerp volledig in het dijklichaam van de oostelijke Lekkanaaldijk opgenomen.

Waardering

De GIETSTALEN KOEPELKAZEMAT TYPE G MET AFWACHTINGSRUIMTE langs het Lekkanaal ten noorden van de sluis van de Schalkwijkse Wetering is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op het systeem van: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw) c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het betreft hier een zeldzaam onderdeel uit de periode 1939-1940, namelijk een gewapend betonnen rest van een standaard Gietstalen Koepelkazemat Type G met afwachtingsruimte.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en vanwege de onderlinge functionele, functioneel-ruimtelijke en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en met het acces van het Lekkanaal.

* Het onderdeel is vermoedelijk redelijk gaaf bewaard omdat meerdere fysieke kenmerken, ondanks moedwillige, gedeeltelijke ontmanteling van de kazematten aanwezig zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie